

X Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Polscy odkrywcy, badacze, eksploratorzy Syberii oraz Azji Środkowej (XIX–początek XX wieku)”, Pułtusk 2017

W Puławsku, w dawnym zamku biskupów płockich, od 15 do 17 listopada 2017 roku odbywała się X Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Polscy odkrywcy, badacze, eksploratorzy Syberii oraz Azji Środkowej (XIX–początek XX wieku)”. Organizatorem przedsięwzięcia był Zarząd Krajowy Stowarzyszenia „Wspólnota Polska” oraz Ośrodek Badań Wschodnich Katedry Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Wrocławskiego. Konferencję sfinansowano ze środków Kancelarii Senatu w ramach sprawowania opieki Senatu RP nad Polonią i Polakami za granicą. Wśród prelegentów znajdowali się przede wszystkim przedstawiciele polskich i rosyjskich instytucji naukowych, którzy zaprezentowali zagadnienie obecności Polaków na Syberii w różnych perspektywach: poczynając od historycznej, przez antropologiczną, po artystyczną. Warto podkreślić, że puławskie wydarzenie było dwunastą syberyjską konferencją zorganizowaną przez Ośrodek Badań Wschodnich, Katedry Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Wrocławskiego.

Pierwszy dzień konferencji rozpoczął się od sesji „Polacy w historii Syberii”. Profesor Tomskiego Państwowego Uniwersytetu Iraida Nam przedstawiła referat *Polskie organizacje i rząd A.W. Kołczaka (listopad 1918–styczeń 1920)*. Opisała przyczyny oraz sfery działalności polskich organizacji, które zajmują się interesami Polaków w Rosji: Polskiego Narodowego Komitetu na Syberię i Rosję oraz Polskiego Komitetu Wojennego w Rosji, a także stosunek do nich rządu admirała Aleksandra Kołczaka. Zaznaczyła również znaczenie V Dywizji Strzelców Polskich, która brała udział w walkach u boku adm. Kołczaka. Historia Polaków na Syberii koncentruje się przede wszystkim na działalności mężczyzn, na ich losach i dokonaniach. Temu obrazowi przeciwstawiła się dr Jolanta Załączny, kierownik działu historii i badań naukowych Muzeum Niepodległości w Warszawie, która zwróciła uwagę na rolę kobiet w osławianiu Syberii, organizowaniu życia kulturalnego, religijnego, edukacji itp. Przywołanie nazwisk przedstawicielek płci pięknej pomogło dopełnić — zmasculinizowany do tej pory — obraz obecności Polaków na Syberii. Sesję zamknęli pracownicy Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, związani jednocześnie z Polonią Abakanu: dr Sergiusz Leończyk oraz dr Artiom Czernyszew, którzy skupili się na działalności Polaków w guberni jenijskiej w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku. Doktor Leończyk przeanalizował zagadnienie wkładu Polaków w rozwój samego miasta Jenisejska, a dr Czernyszew skoncentrował się na temacie praktyki lekarskiej prowadzonej przez polskich lekarzy i studentów medycyny w regionie.

Pierwszego dnia odbyła się również druga sesja konferencji i poświęcona została tematyce Kościoła katolickiego na Syberii. Rozpoczęła ją badaczka z Nowosybirsk, Tatiana Niedzieluk z Instytutu Zarządzania Rosyjskiej Akademii Gospodarstwa Narodowego i Służby Państwowej, od wielu lat zajmująca się fenomenem katolickich parafii na Syberii, jako przykład mikrospołeczności. Niedzieluk w referacie *Kościół katolicki na Syberii (1830–1921) w świetle nowej historii społecznej* obrała za cel identyfikację kluczowych postaw w systemie wartości katolików na Syberii. Jak podkreśliła badaczka, przywiązanie do tradycji, która jawi się jako istotny etno-religijny aspekt mentalności, pozwoliło na zachowanie jej przez stulecia. Postać arcybiskupa Zygmunta Szczęsnego Felińskiego, opiekuna zesłańców, przybliżona została przez siostrę Teresę Antoniettę Frącek RM z Archiwum Głównego Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi. Odczytana została także biografia franciszkanina Agnellusa Kowarza — misjonarza, etnologa, religiologa, kulturoznawcy, dziejopisarza na Sachalinie. Tekst przygotował polski duchowny, franciszkanin i antropolog — Franciszek Rosiński. Dimitry Panto, zamykający sesję poświęconą Kościołowi katolickiemu na Syberii, zaprezentował historię parafii omskiej na przełomie XIX i XX wieku.

Drugi dzień konferencji rozpoczął się od obrad dotyczących Polaków w życiu naukowym Syberii. Obszerne wprowadzenie do zagadnienia zaprezentowali Marfa Brovchenko z Rosyjskiego Państwowego Uniwersytetu Rolniczego w Moskwie, prof. Zbigniew J. Wójcik z Polskiej Akademii Nauk oraz prof. Maria Blombergowa. Brovchenko skupiła się na dziedzictwie naukowym polskich badaczy na Syberii Wschodniej w XIX i na początku XX wieku oraz w czasach współczesnych. Profesor Wójcik zarysował problem badawczy, dotyczący roli Polaków jako nauczycieli akademickich. Podkreślił ich zaangażowanie nie tylko w budowanie poszczególnych katedr na syberyjskich uczelniach, lecz także działalność na rzecz muzeów, periodyków oraz udział w licznych wyprawach badawczych. Z kolei prof. Blombergowa odniosła się bezpośrednio do badań archeologicznych i antropologicznych, jakie podejmowali polscy naukowcy na Syberii. Szczegółowiej podeszli do tematu sesji Veronika Beliaeva-Saczuk z Centrum Arktycznych i Syberyjskich Badań w Sankt Petersburgu oraz Jewgienij Semenow ze Wschodniosyberyjskiego Państwowego Instytutu Kultury w Ułan-Ude. Beliaeva przedstawiła wstępne efekty swoich prac, które podejmuje wraz z Władimirem Davydovem z Muzeum Antropologii i Etnologii im. Piotra Wielkiego. Beliaeva i Davydov dotarli do rzadkich zbiorów etnograficznych gromadzonych przez polskich etnografów w XIX wieku. Kolekcje te, do tej pory nieopisane i nieznanne, znajdują się w Kunstkamerze (najstarszym muzeum w Rosji) w Sankt Petersburgu. Obecnie prowadzone są dogłębne badania nad zbiorami. Semenow z Ułan-Ude skoncentrował się na obecnym stanie obiektów dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, związanych z działalnością polskich badaczy w regionie bajkalskim: B. Dybowskiego, J. Czerskiego i J. Talko-Hrynczewicza. Badacz z Buriacji przedstawił też koncepcje umuzealnienia obiektów związanych z Polakami i udostępniania ich zarówno w sferze kulturalnej, jak i turystycznej.

W sesji czwartej dotyczącej działalności gospodarczej wystąpiły dwie badaczki z Rosji. Doktor Tatiana Mosunowa, pracownik naukowy muzeum w Jekaterynburgu, przedstawiła zarys portretu członka znanej rodziny Poklewskich-Kozieł — Jana Janowicza, dość tragicznej postaci w tej niezwykle aktywnej i prosperującej rodzinie,

będącego jednocześnie jednym z pionierów wprowadzania europejskiej cywilizacji na wschodnich obszarach Imperium Rosyjskiego. Profesor Ałtajskiego Państwowego Uniwersytetu Technicznego, Irina Nikulina, zaprezentowała referat *Działalność gospodarcza polskich zesłańców na Altaju, w drugiej połowie XIX wieku*, podkreślając najnowsze odkrycia i dostęp do wcześniej nieznanych dokumentów, które udało się pozyskać między innymi dzięki współpracy z potomkiem rodziny Józefa Hipolita Andronowskiego, zesłanego po powstaniu styczniowym do Bijska w guberni tomskiej.

Drugi dzień konferencji zakończył się niezwykle barwną sesją, w której przenikały się różne rodzaje form wyrazu, w tym sztuki. Cykl *Polacy na Syberii w wizualnych ujęciach* otworzyła Elżbieta Kamińska z Muzeum Warszawy, zapoznając uczestników konferencji z interesującym zbiorem fotografii z Jakucji, autorstwa polskiego zesłańca Jana Stróżeckiego, które przez Francję trafiły do warszawskiego antykwarium. Stróżecki wykonał piękne, unikatowe fotografie przedstawiające codzienność mieszkańców Jakucji, krajobrazy, a także życie współtowarzyszy-zesłańców. Prace kolejnego powstańca można było zobaczyć dzięki dr Annie Milewskiej-Młynik z Muzeum Niepodległości w Warszawie, która zaprezentowała ryciny wykonane przez Stanisława Katerłę. Interesująca, choć niewielka, dokumentacja ikonograficzna przedstawia między innymi Usole Syberyjskie — miejsce zesłań Polaków po Powstaniu Styczniowym — i pozwala spojrzeć na ten obszar oczami powstańca, artysty-amatora. W syberyjską opowieść zapisaną na obrazach wpisała się w szczególny sposób artystka, Paulina Kopestyńska. Pochodząca z Jakucji malarka przybliżyła postaci polskich badaczy Syberii za pomocą cyklu ich portretów. Malowidła Kopestyńskiej to nie tylko wizerunki Polaków. Artystka starała się także oddać ducha epoki oraz odnieść się bezpośrednio do działalności naukowej poszczególnych uczonych. Wśród jej prac można było podziwiać podobizny między innymi Bronisława Piłsudskiego, Wacława Sieroszewskiego, Jana Czerskiego i Edwarda Piekarskiego. Na koniec swojej prezentacji Kopestyńska przeniosła uczestników konferencji w muzyczny świat kultury Jakutów. W sesji wzięła udział także Anna Kietlińska — pracownik nowo powstającego Muzeum Pamięci Sybiru w Białymstoku — prezentując koncepcję funkcjonowania placówki. Kietlińska przedstawiła również perspektywę promowania wiedzy o polskich badaczach Syberii. Profesor Grzegorz Pełczyński z Uniwersytetu Wrocławskiego zamknął drugi dzień konferencji rozważaniami na temat cyklu filmów dokumentalnych Jadwigi Nowakowskiej *Polacy na Syberii*. Jego wystąpieniu towarzyszył pokaz jednego z obrazów *Oddech tajgi*, poświęconego syberyjskiemu Białemustokowi — osadzie założonej przez dobrowolnych polskich osadników pod Tomskiem pod koniec XIX wieku.

Ostatni, trzeci dzień obrad naukowych otworzyła Zuzanna Sieroszevska-Rolewicz, prawnuczka etnografa, zesłańca styczniowego, przyjaciela Józefa Piłsudskiego — Wacława Sieroszewskiego. W sesji *Uczeni* przedstawiła swoje refleksje z podróży śladami pradziadka do Jakucji. Sieroszevska-Rolewicz nie tylko opowiedziała o swojej wyprawie na Syberię, lecz także zaakcentowała wciąż niegasnące uznanie wśród Jakutów dla pracy jej przodka. W wędrowkę z Sieroszewskim wyruszyła także prof. Grażyna Legutko z Uniwersytetu im. Jana Kochanowskiego w Kielcach, śledząc kroki badacza w jego pamiętnikach. Legutko zaprezentowała opisy i odniesienia do Jakucji zarówno na początku jego drogi jako poszukiwacza, jak i u schyłku spełnio-

nego życia. Dzięki dr. Emilowi Noińskiemu z Muzeum Piłsudskiego w Sulejówku oraz dr. hab. Tomaszowi Skrzyńskiemu z Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie obraz uczonych na Syberii został wzbogacony o takie postaci, jak Marian Dubiecki — historyk i Gotfryd Ossowski — archeolog.

Sesja siódma konferencji była ostatnia i poświęcono ją językowi i piśmiennictwu. Magister Agnieszka Kaniewska z Uniwersytetu Wrocławskiego przedstawiła obraz Polaków na łamach gazet wydawanych w guberni tomskiej w ostatniej dekadzie XIX wieku. Akcent położono na aktywny udział Polaków w życiu społecznym i w administracji omawianego regionu. Referatem wieńczącym trzydniowe obrady było wystąpienie dr hab. Małgorzaty Król z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, prezentującej korespondencję literacką Gustawa Zielińskiego — zesłańca postyczniowego, poety i pisarza, którego działalność pozwalała zaspokoić innym zesłanym powstańcom potrzebę kontaktu z polską literaturą.

Dodatkowo, podczas obrad, wystąpiła Maria Iwanowna Iwanowa, honorowy prezes Autonomii Polaków „Nadzieja” w Ułan-Ude, prezentując wydane współcześnie ryciny Leopolda Niemirowskiego, przedstawiające krajobrazy i mieszkańców wschodniej Syberii. Magister Agnieszka Kaniewska, poza swoim referatem, zapoznała polskich i rosyjskich badaczy z unikatowymi fotografiami i pocztówkami ze zbiorów geologa Stanisława Doktorowicza-Hrebnickiego, który na początku XX wieku uczestniczył w wyprawach badawczych na terenie między innymi Zabajkala. W trakcie konferencji pojawił się również temat związany z represjami w Chakasji w latach 40. XX wieku. Zagadnienie omówił Michaił Stepanow z Chakaskiego Uniwersytetu Państwowego w Abakanie.

Warto podkreślić, że wśród uczestników konferencji niemal nie było osoby, która nie wspomniałaby dokonań prof. Antoniego Kuczyńskiego. Zarówno dla badaczy młodego i starszego pokolenia, jak i dla przedstawicieli sfery artystycznej Profesor stanowi źródło inspiracji i niekończącej się wiedzy.

X Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Polscy odkrywcy, badacze, eksploratorzy Syberii oraz Azji Środkowej (XIX–początek XX wieku)” była ciekawym spotkaniem, podczas którego polscy i rosyjscy badacze mogli zaprezentować swoje dokonania, podzielić się wiedzą, a także zacieśnić wspólne kontakty. Takie wydarzenia istotnie wpływają na rozwój dalszych badań, pozwalają na wymianę i przenikanie się doświadczeń, co prowadzi do kształtowania się coraz wyraźniejszego obrazu obecności Polaków na Syberii. Konferencja nie była wyłącznie spotkaniem badaczy — przede wszystkim była spotkaniem ludzi z pasją, którzy nie koncentrują się na sprawach spornych, lecz na takich, które łączą. To niezwykle ważne, aby budować dobre, przyjazne relacje niezależnie od granic. Takie podejście nie tylko ułatwia odkrywanie wciąż jeszcze istniejących tajemnic nauki, ale przede wszystkim pozwala budować przyszłość opartą na wiedzy, profesjonalizmie, zaufaniu i serdeczności.

Dla podsumowania głos oddany zostanie poszczególnym uczestnikom.

Profesor Zbigniew Wójcik — Warszawa

Podczas konferencji pojawiło się wiele referatów wykorzystujących zbiory rosyjskie i polskie, co należy podkreślić — do tej pory nieznane. Rewelacją jest to, co przedstawiła

Veronika Beliaeva, materiały, które dopiero teraz inwentaryzuje. Bardzo mi się podobało wystąpienie Semenowa — to wspaniały pasjonat. Podziwiam jego zapał. Mogliśmy też zobaczyć ciekawe portrety — Czekanowskiego, Dybowskiego, Czerskiego.

Tatiana Monsunowa — Jekaterynburg

Dla mnie ta konferencja była taką nostalgiczną podróżą, bo po raz pierwszy w Polsce byłam kilka lat temu właśnie w Pułtusk. To było bardzo miłe spotkanie, w którym wzięły udział osoby, które rzeczywiście przyczyniły się w znacznym stopniu do badań nad obecnością Polaków na Syberii. Dziś, kiedy minęło trochę czasu od otwarcia archiwów i jest dostęp do materiałów, można wyważenie mówić o postępach badawczych. Konferencja pokazała także coś bardzo dla mnie ciekawego: jak na wszystko, co się dzieje, oddziałuje pewna osobowość. Może brzmi to patetycznie, ale pomyślałam, ile dobrego zrobił prof. Kuczyński, bo na przykład natchnął jedną z malarzek, Paulinę Kopestyńską, żeby powstały portrety polskich badaczy; natchnął dziennikarkę, Jadwigę Nowakowską, która pojechała na Syberię i nakręciła tam cykl dokumentalny, dzięki któremu wielu Polaków poznało czym jest Syberia. Bardzo miło było zobaczyć wszystkich obecnych na konferencji. Najważniejsze jest to, że można poszukać możliwości dalszej współpracy, nie tylko na tle naukowym, ale też na przykład muzealnictwa, wymiany. Nurt naukowy jest bardzo ważny, ale jeśli nie jest on rozpowszechniany, a jedynie zamyka się w swoim kręgu, to nie jest owocny. Bardzo miło było spotkać zawsze pogodnego, uśmiechniętego prof. Wójcika, prof. Marię Blumbergową — to taka stara gwardia, która się trzyma i wszystkim nam pokazuje, jak powinno się pracować, jak działać, by być przydatnym w sferze naukowej.

Tatiana Niedzieluk — Nowosybirsk

Konferencje naukowe to forma życia badacza. Nie ma sensu prowadzić badań, jeśli badacz nie spotyka się z drugimi naukowcami, nie pisze artykułów naukowych i nie dzieli się swoim dorobkiem. Naukowa dyskusja jest zawsze niezwykle cenna, możliwość wymiany doświadczeń, myśli na temat swojej pracy. To ważne, że konferencja, w której bierzemy udział, odbywa się w takim historycznym miejscu, jakim jest pałac biskupów w Pułtusk, gdzie każdy kamień oddycha historią, i to sprawia, że konferencja jest niezwykle atmosferyczna i można wznieść się podczas niej na wyżyny myśli.

Jewgieni Siemienow — Ułan-Ude

Jestem pod ogromnym wrażeniem. Dawno nie byłem w Polsce i teraz miałem możliwość odnowić kontakty. Tu można się spotkać, przedstawić swoje badania i wymienić doświadczeniem, co jest właściwie najważniejsze. Podczas konferencji usłyszeliśmy wiele ciekawych referatów, które zgłębiły tematy badawcze podejmowane do tej pory. Dzięki takiej wymianie zdań można swój temat pokierować w inną stronę i to jest bardzo ciekawe.

Agnieszka Kaniewska